

de kastoestand een aanzienlijk batig saldo vertoond 332,79 fr. (Inkomsten 503,67 fr. en uitgaven 170,88 fr.).

In het jaarboek van 1881 lezen wij dat *“de afdeling reeds mag terugblikken op het nut dat zij gesticht heeft. In de overtuiging dat het hoofddoel onzer instelling bestaat in den smaak der lezingen te verspreiden en daardoor den volksgeest te veredelen en te beschaven, heeft het bestuur al zijn krachten aangewend om eene behoorlijke boekerij tot stand te brengen en het is er in gelukt ze met een aanzienlijk getal nuttige werken te verrijken”*.

Voordrachten werden gehouden door:

- E. Van der Ven uit Antwerpen over *“Onze Strijd, Onze Vrouwen”*.

- J. Hoste uit Brussel over *“Een blik in het verleden en het tegenwoordige”*

- Gillis Désiré Minnaert (1836-1919), een bekend Vlaams pedagoog en redenaar, de vader van Marcel Minnaert, de gekende sterrekundige, die professor werd aan de universiteit van Utrecht over *“De Vooruigang des volks door wetenschappen en kennissen”*.

“Deze voordrachten, zeer kundig gegeven, vonden telkenmale meer bijval en het zijn vooral de dorpingen, die er zich het gretigst naar toonden. Ook was de ruime zaal van den Liberalen Kring te klein om het groot aantal toehoorders te bevatten, en de stille aandacht der aanwezigen werd slechts bijwijlen onderbroken door de levendigste toejuichingen, die men niet langer kon bedwingen”.

Op 16 januari 1881 sprak de heer De Veen uit Brussel, een voorvader van de latere staatssecretaris voor Brusselse Zaken, mevr. Lydia De Pauw -De Veen, over *“De Opvoeding der Vrouw”* en op 21 februari 1881 de heer Van den Bosch, letterkundige te Antwerpen, over *“Vlaanderens verleden en heden”*.

Steeds wordt de zorg voor de uitbreiding van de volksboekerij tot uiting gebracht en wordt dank betuigd aan de fanfaremaatschappij *“Orpheus”* voor de opluistering der feesten. Er werd ook verder gegaan met het inrichten van volksvoordrachten gevolgd door muziek en zang.

Op 18 december 1881 sprak de heer J. Adriaensen uit Antwerpen over *“Onze twee staatspartijen”*.

Op 9 maart 1882 sprak opnieuw Gillis Minnaert uit Gent. *“Hij onderhield het uitgelezen publiek gedurende ruim een uur over den Sterrenhemel en wist zoo veel aantrekkingskracht aan zijn verhaal te geven dat iedereen de begeerte uitdrukte nog dikwijls zulke voordrachten te mogen bijwonen.”*

De volksboekerij baart zorgen. De aankoop van nieuwe boeken heeft de laatste geldmiddelen uitgeput. De uitgaven welke er nu dienen gedaan te worden voor het

inbinden der werken beletten enigzins de uitbreiding welke wij aan die belangwekkende stichting wenschen te geven, maar met moed en volharding hopen wij evenwel ons doel te zullen bereiken en mede te werken tot de beschaving der volksklas”.

In het jaarboek van 1886 lezen we dat op 20 december 1885 *“eene concertvoordracht werd gegeven door de heer G. Minnaert over Frederik Froebel en de opvoeding van het jonge kind. In Geeraardsbergen, alwaar de inwoners zich bijzonder grote opofferingen getroosten ten einde de middelbare school in stand te houden, welke onze tegenstrevers hebben afgeschafft, had deze voordracht een buitengewonen bijval”*.

De bibliotheek stelt het zeer goed en werd met verschillende nieuwe werken verrijkt. Er werden 787 boekdelen gelezen.

In het jaarboek van het Davidsfonds van 1886 vinden we dat het DF te Geraardsbergen 79 leden telde en het WF 52 leden, wat ons een idee geeft van de toenmalige numerieke verhouding tussen deze twee fondsen.

Op 26 januari 1890 houdt Julius Sabbe een voordracht over *“Transvaal en de geschiedenis van zijn volk”*. In het jaarboek van 1890 vernemen we verder dat het geleidelijk slechter gaat met het WF.

Voor een periode juli 1890 - juli 1892 lezen we verder in het verslag: *“Gedurende de twee laatst verloopene jaren heeft de afdeling geene feesten meer ingericht, om reden dat alle pogingen om alhier Vlaamsche feesten te doen gelukken met onverschilligheid vanwege het publiek en zelfs door het klein aantal leden der afdeeling bejegend werden. Deze som (bedoeld wordt het batig saldo van de kas) zullen wij trachten te gebruiken voor het bestuur van de volksbibliotheek alsook om feesten in te richten als de omstandigheden het zullen toelaten. Wij hopen dat de crisis, welke onze afdeling hoeft te doorstaan, slechts tijdelijk zal zijn”*.

Maar deze crisis was helaas niet tijdelijk en in het jaarboek van 1893 lezen we voor de periode juli 1892 - juli 1893: *“Uit oorzaak der onverschilligheid van de Geeraardsbergse bevolking tegenover onze feesten heeft de Afdeeling er dit jaar geene ingericht. Wij hebben besloten onze beste zorgen te wijden aan de volksboekerij en de hand geslagen aan hare herinrichting. Nu dat ieder burger zijn woord te zeggen heeft in 's lands beheer, dat een nieuw politiek leven aanvangt is het, meer dan ooit, noodig dat aan ons volk gezond geestesvoedsel verschaft worde en dat onze bibliotheek bloeie? Voor de ondersteuning van dat werk, de bevordering der verstandelijke en zedelijke ontwikkeling der Vlaamsche bevolking, rekenen wij dan ook op de medehulp van al de vrienden uit het kanton”*.

Dat waren dan enkele flitsen uit de vroegste geschiedenis van het WF te Geraardsbergen. Ik heb vernomen dat er

UIT DE GESCHIEDENIS VAN HET WILLEMSFONDS, AFD. GERAARDSBERGEN

door James MARCHAND

Op 24 november 1979 werd "Honderd jaar Willemsfonds te Geraardsbergen" met een academische vergadering herdacht. Bij die gelegenheid hield ik als voorzitter van het Willemsfonds een toespraak.

In dit artikel vermeld ik een aantal gegevens daaruit die interessant zijn voor de geschiedenis van het culturele leven in Geraardsbergen. Ik citeer achtereenvolgens drie aspecten uit deze historiek: de eerste tien jaren van 1879 tot 1890, de tien jaren na de heroprichting in 1971 en de rol van het Willemsfonds bij de pluralistische culturele samenwerking en de oprichting van de stedelijke culturele raad te Geraardsbergen.

Het Willemsfonds is als culturele vereniging niet de volle honderd jaar actief gebleven maar het behield wel zijn bibliotheek tot bij de oprichting van de stadsbibliotheek in 1987, waaraan het zijn rijk boekenpatrimonium schonk. De WF-bibliotheek stond de laatste jaren van haar bestaan onder de kundige en toegewijde leiding van de heer Alfred Mahauden, een erudiet en cultuurminnend man.

In het jaarboek van het Willemsfonds van 1880 vinden we een uitvoerig relaas over de oprichting van het WF te Geraardsbergen. Wij citeren uit dit jaarboek: *"Sedert lang bekommerden zich eenige volksvrienden te Geeraardsbergen met den zedelijken en verstandelijken vooruitgang hunner medeburgers. Overtuigd dat de taal de machtigste hefboom is tot de ontwikkeling van den volksgeest, het kanaal langs waar alle menselijke kundigheden toevloeien, besloten zij eene afdeeling van het Willemsfonds tot stand te brengen, waarvan het doel gansch met hunne inzichten overeenstemt. Te dien einde deden zij eenen oproep tot hunne medeburgers der stad en der omliggende gemeenten en den 17 maart had er een bijeenkomst plaats. Het aantal toegesnelde leden overtrof ieders verwachting en men mocht van nu af met zekerheid zeggen dat de afdeeling in het leven was geroepen en overvloedige vruchten zou dragen"*.

Een voorlopig bestuur werd samengesteld als volgt: Voorzitter: C. Coppens - Ondervoorzitter: P. Pauli - Secretaris: Th. De Wilde - Tweede secretaris: J. Rens - Schatmeester: De Mets - Schatbewaarder: P. Van Cleemputte - Leden: Ant. Van der Veur - P. De Wolf - L. Groeninckx - V. Van Santen - J. Smeets - L. Cobbaert. Misschien kunnen we met het citeren van deze namen de geneologen plezier doen.

Uit de stamboom van de familie Rens weten we dat de geciteerde Jules Rens (1856-1945) de broer was van de oud-burgemeester van Geraardsbergen Frans Rens,

vader van Robert Rens en grootvader van J.L. Rens.

De definitieve inrichting van de afdeling werd vastgesteld op 20 april 1879.

Die dag, zo lezen we verder, zal voor Geraardsbergen en het omliggende een heuglijke dag blijven. Een afvaardiging van het hoofdbestuur van Gent werd door 92 inschrijvers "*blijgeestig*" begroet. Uit naam van deze afvaardiging sprak de heer Michiels "*eene wel-gepaste redevoering uit over de herziening der schoolwet van 1842 en brandmerkte met verontwaardiging de lage uitvallen door zekere personen tegen de wereldlijke onderwijzers gericht. Daarna nam de heer J. Vuylsteke het woord en toonde hoe laf en trouwloos sommigen, den vreemden verslaafd, het Willemsfonds aanvallen. De redenaar toonde wat de oude Vlamingen waren en hoe zij het hoofd boden aan uitheemsche dwingelandij en gaf de verzekering dat het Willemsfonds den landaard niet zal laten verbasteren"*.

Met de geestdrift van de nieuwe stichting bezielde kwam het tot een drukke activiteit tijdens het eerste jaar. Op 30 maart 1879 sprak Julius Hoste uit Brussel over de herziening der wet van 1842 op het lager onderwijs. "*De groote zaal van de Liberalen Kring was proppensvol en de bijval zo groot dat iedereen het verlangen uitte naar de vernieuwing van dergelijke feesten"*.

Op 22 juni 1879 werd te Nederbrakel een voordracht ingericht door de heer Van de Walle uit Brussel over de slachtoffers der gewetensvrijheid.

Op 31 augustus 1879 werd een eerste concert-voordracht gegeven door toonkunstenaars van de maatschappij "De Veldbloem" uit Brussel met als spreker de heer Teirlinck eveneens uit Brussel, over de ontwikkeling van ons volk door onderwijs en volksboekerijen. Het betreft hier Isidoor Teirlinck, de vader van Herman Teirlinck, die toen onderwijzer was in Drogenbos en Sint-Joost-ten-Node. Onlangs vernam ik trouwens dat er familieverwantschap bestond tussen de familie Teirlinck en de familie van Louis Lion, de oude liberale voorman uit Geraardsbergen.

Op 1 september en 6 oktober werden kleine avondmalen aangeboden gevolgd door muziekfeesten om de verbroedering onder de leden meer en meer te bewerken.

De volksboekerij die als het hoofddoel van de instelling werd beschouwd werd geopend op 26 oktober 1879 en telde toen 400 "*voortreffelijke werken*".

Merkwaardig is ook dat voor het eerste werkingsjaar

later nog een 2-tal pogingen geweest zijn om het WF opnieuw op te richten. Bij een van deze pogingen zou de Nederlandse dichter De Bourbon als spreker zijn opgetreden. Van de verdere geschiedenis heb ik geen sporen gevonden. Ik wens nu echter even stil te staan bij de periode 1970-1980 waarover ik uiteraard uitvoerig gedocumenteerd ben daar ikzelf het voorzitterschap waarnam.

Op zondag 13 december 1970 te 10u kwamen drie personen samen in de Liberale Kring te Geraardsbergen en beslisten het WF opnieuw op te richten. Deze drie personen waren Christian Vandaele, onderwijzer aan de voorbereidende afdeling van het K.A., André Van de Mergel, ambtenaar aan het ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur en James Marchand, leraar aan het Koninklijk Atheneum. In januari 1971 werd druk vergaderd en op 29 januari 1971 werd een voorlopig bestuur als volgt samengesteld:

- Voorzitter: James Marchand.
- Ondervoorzitter: Christian Vandaele
- Secretaris: Roger Van der Beken.
- Penningmeester: Magda De Pessemier.
- Leden: Oscar De Pessemier, Daniel Dierickx,

Alfred Mahauden en Paul Moens.

Dit bestuur werd later bekrachtigd door de algemene vergadering. De kern van dit bestuur zou blijven bestaan tot omstreeks 1980.

De heer Christian Vandaele verdween na een paar jaren en werd opgevolgd als ondervoorzitter door de heer Paul Moens. Verder maakten ook Robert Pletinckx, Willy De Cubber en Willy Van den Borre een tijdlang deel uit van het bestuur en traden Clair Pauwels en Hugo De Ceuleneer toe tot het bestuur om tot 1980 actieve bestuursleden te blijven. Magda De Pessemier vertrok na haar huwelijk uit Geraardsbergen en haar functie van penningmeester werd overgenomen door de secretaris Roger Van der Beken

De herstelling van het WF werd onmiddellijk meegedeeld aan de directies der verschillende scholen te Geraardsbergen en aan de voorzitters van verschillende culturele en andere verenigingen. Tot de voorzitters van het Davidsfonds en het pas gestichte Vermeylenfonds werd een speciale brief gericht op 5 februari 1971. Uit de brief tot het Davidsfonds citeren wij: *“Wij stellen het ten zeerste op prijs wat u reeds jaren voor de Vlaamse cultuur te Geraardsbergen gedaan heeft en het is geenszins de bedoeling te gaan wedijveren met uw vereniging. Wij hopen met onze nieuwe vereniging een bijdrage te kunnen leveren tot de cultuurverspreiding in onze stad. In het kader van een modern pluralistisch cultuurbeleid zouden wij ons er ten zeerste over verheugen indien het eerlang tot een vruchtbare samenwerking zou komen tussen onze verenigingen”*.

Als gevolg van dit schrijven kwam het vrij spoedig tot

samenwerking tussen de 3 fondsen. Deze samenwerking heeft geleid tot enkele grootse manifestaties en tot een activering van de culturele activiteiten. Deze samenwerking is in de periode 70-80 blijven bestaan en mag te Geraardsbergen als een merkwaardig voorbeeld van pluralistische samenwerking op cultureel gebied beschouwd worden. De eigen activiteiten van het WF waren eerder beperkt. Bij de herstelling werd immers vooropgesteld het succes niet te zoeken in een veelheid van activiteiten maar eerder in de kwaliteit. Zo kon het WF te Geraardsbergen volgende personaliteiten als spreker voorstellen: senator Poma, de latere staatssecretaris voor het Leefmilieu, minister Herman De Croo, de ex-TV-reporter Omer Grawet en de TV-presentator Paul Ghijssels. Verder hield Clement Ceuppens een merkwaardige voordracht over de vrijmetselarij. Er waren nog talrijke sprekers voor activiteiten in eigen kring.

De vereniging heeft ieder jaar een algemene ledenvergadering gehouden en heeft aldus daadwerkelijk gezorgd voor democratische inspraak van de leden in het beleid van de vereniging. Op deze algemene vergaderingen werd aanvankelijk een spreker uitgenodigd in verband met concrete problemen inzake cultuurbeleid maar nadien werd het een traditie dat de ondervoorzitter Paul Moens, oud-leraar aan het Rijksonderwijs te Geraardsbergen en ere-directeur van de Middenschool te Herzele en Zottegem een diamontage voorstelde van zijn reizen. Deze vergaderingen werden altijd een groot succes. De meeste andere activiteiten van grotere omvang werden steeds georganiseerd in samenwerking met de andere fondsen (DF en VF) of met nog andere verenigingen. Ik zal al deze activiteiten niet allemaal opsommen en alleen naar de hoogtepunten aanduiden. Vooreerst vermeld ik de toneelverenigingen. Bekende Vlaamse toneelgezelschappen als het Mechels Miniaturtheater, Theater Antigone, Het Nieuw Vlaams Toneel, Het Reizend Volkstheater, Het Gezelschap Yvonne Lex, waren hier in de stad te gast. Werkelijk een hoogtepunt was de opvoering van *Vrijdag* van Hugo Claus door Theater Antigone in aanwezigheid van de vader van Hugo Claus. Na discussie in hun bestuur ging dit door zonder de medewerking van het Davidsfonds wegens ethische bezwaren. De opvoering werd zo'n succes dat de zaal De Reep te klein was en de mensen tot op de straat stonden.

Verder moet ook herinnerd worden aan enkele merkwaardige tentoonstellingen. De tentoonstelling gewijd aan het werk van Felix Timmermans in januari 1972, die geopend werd in het bijzijn van de weduwe, de dochter en de zoon van de auteur en 2251 bezoekers telde.

In februari 1972 de eerste tentoonstelling van

Geraardsbergse schilders met 2251 bezoekers die voor vele Geraardsbergse schilders de doorbraak betekende. In 1974 werd de tweede tentoonstelling van G'bergse schilders gehouden want er werd overeengekomen ze om de twee jaar in te richten. In 1976 werd ze echter geen derde keer meer ingericht wegens gebrek aan belangstelling en onenigheid onder de kunstenaars.

Op 30 oktober 1976 schreef ik een brief aan de betrokken kunstenaars waaruit wij citeren: *“Na verschillende jaren actief te zijn geweest in een culturele vereniging hebben we al lang verleerd van ons begoochelingen te maken. Wij voelen ons dan ook niet ontgoocheld. Het heeft ons echter wel diep gegriefd dat sommige kunstenaars denken en beweren dat wij op de rug van de kunstenaars en dank zij hun bijdrage voor de inrichting vette subsidies opstrijken. Wij beseffen dat wij de laatste generatie zijn die belangloos en vrijwillig heel wat tijd en energie aan de cultuurverspreiding besteden. Binnen afzienbare tijd zal de cultuur behartigd moeten worden door betaalde ambtenaren en zal men met een meewarige glimlach soms misschien met een tikkeltje bewondering terugkijken naar de culturele werkers van weleer. Wij zullen blijven ijveren in het fiere besef van iets concreets te hebben verwezenlijkt voor de cultuur van onze stad”.*

Verder waren er nog enkele merkwaardige tentoonstellingen gewijd aan Frans Masereel, Jos. Van den Abeele, Jos. De Bruyker en de uitstraling van onze cultuur in de wereld.

Met het inrichten van concerten waren de 3 fondsen ook actief op muzikaal terrein. In 1973 trad Arthur Wauters op met de Golden River City Band als voorloper van de Golden Big Band. In 1974 was er het cello-recital van Flory Muysshondt en in 1973 en 1975 de solisten van het Belgisch Kamerorkest o.l.v. de betreurde dirigent Maes. In 1974 was er het pianorecital van Friedel Servaes en op 21 maart een optreden van de Wiener Sängerknaben. In het seizoen 76-77 nam het Willemsfonds het initiatief voor een cursus Inleiding tot het Muziekbeluisteren in 5 lessen. De culturele activiteiten op muzikaal gebied werden intussen overgenomen door Jeugd en Muziek. Te vermelden zijn ook de debatten over de actualiteit op 1 oktober 1976 over de gemeenteraadsverkiezingen, op 10 februari 1978 over de Egmontproblematiek en op 27 april 1979 over de Europese verkiezingen.

Verder werd ook medewerking verleend aan de 11 juli-vingeringen waar als sprekers optraden Paul Daels van de Vlaamse Volksbeweging, Clem. De Ridder van het Davidsfonds, Professor Gerlo van het Vermeylefonds en Professor Prevenier van het Willemsfonds.

Belangrijk is ook de rol die de drie fondsen gespeeld hebben in de stichting van de Geraardsbergse culturele raad. Op 29 juni 1971 overhandigde een delegatie van DF, VF en WF een model van statuten aan het

toenmalige college van burgemeester en schepenen. Dit leidde na vele vergaderingen tot de algemene stichtingsvergadering van de culturele raad te Geraardsbergen op 15 juni 1973. Met deze culturele raad hadden de 3 fondsen nadat zij aan de basis lagen van de stichting geen al te prettige ervaringen. Vrij spoedig kwam in de culturele raad een anti-fondsenhouding tot uiting en werd hen verweten de cultuur te Geraardsbergen te willen monopoliseren, terwijl het alleen de bedoeling was de cultuur te Geraardsbergen te organiseren, te coördineren en daardoor te stimuleren. Meer bepaald wat de structuur van de beheerraad van de culturele raad betreft kon het Willemsfonds zich niet tevreden stellen. Bepaalde politieke groepen streefden naar het monopolie in die beheerraad en hielden geenszins rekening met het decreet van 12 december 1974. Na herhaalde protesten van het Willemsfonds moest de cultuurraad uiteindelijk bekennen dat zij niet konden herkend worden daar zij het vermelde decreet met de voeten hadden getreden. Dit leidde tot het ontslag van de eerste voorzitter de heer Cansse en de heer Maes nam einde 1978 de leiding over en begon met een totaal nieuwe organisatie van die cultuurraad. De heer Maes kreeg van het WF daarvoor een waakzaam vertrouwen en de welwillende medewerking.

Het WF evolueerde van 108 leden in het eerste werkingsjaar na de heroprichting tot een 150-tal leden in de 80-tiger jaren. Het Willemsfonds was in de periode 1970-1980 een sterke en bloeiende vereniging die niet weg te denken was uit het culturele leven van de stad. Nadien kende het met wisselend succes een wat sluimerend bestaan met achtereenvolgens als voorzitter, Roger Van der Beken en Hugo De Ceuleneer. In 1998 werd onder impuls van de nieuwe voorzitter Peter Marchand met een groep jonge mensen gestart met een hernieuwde werking.

Ik hoop met deze bijdrage duidelijk te hebben gemaakt welke rol het liberale Willemsfonds gespeeld heeft in de Vlaamse Beweging en de heropstanding en emancipatie van het Vlaamse volk en hoe het in een meer recenter verleden mede aan de basis lag van een hernieuwde culturele activiteit te Geraardsbergen en de oprichting en de werking van de culturele raad.

Bronnen:

De jaarboeken van het Willemsfonds - periode 1880-1892.

Het jaarboek van het Davidsfonds - 1886.

Archief Willemsfonds - Geraardsbergen - persoonlijk bezit.

J.L.Rens - Stamboom van de familie Rens uit Geraardsbergen - 1971.